De ontwikkeling van de veeverbetering.

De eerste keer dat er in Markelo op bestuurlijk niveau getracht werd om te komen tot verbetering van de rundveestapel, was in de raadsvergadering van 30 augustus 1822. De burgemeester stelde toen voor, op aandrang van het provinciaal bestuur, om de koeien alleen nog te laten dekken door gekwalificeerde stieren. Tot dan liepen de stieren los op de gemeenschappelijke weiden en werden de koeien drachtig zonder dat men wist of en zo ja wanneer en van welke stier de koe drachtig was. De gemeenteraad was echter in meerderheid tegen de voorgestelde maatregel. De tegenstanders waren van mening dat het in Markelo gangbare ras koeien: klein, schraal maar taai, paste bij de al even gangbare schrale weiden.
Ruim een jaar later kwam het onderwerp opnieuw aan de orde in de gemeenteraad. Toen bleek iedereen alsnog accoord met het voorgestelde reglement op de los lopende stieren: “Er zal een boete worden opgelegd voor elke los lopende stier van f. 6,=. Niemand mag één of meer stieren tot het dekken van koeien hebben of houden, tenzij dezelfe door een commissie van drie leden uit de gemeenteraad zullen zijn goedgekeurd. Niemand zal zijne koei of koeien mogen laten bespringen door niet goedgekeurde stieren. Alle stieren worden gekeurd en krijgen op de linker hoorn een M indien goedgekeurd en een A indien afgekeurd. De drie beste stieren krijgen jaarlijks een premie uit de gemeentekas”. Buiten de gemeenteraad zag lang niet iedereen het nut van deze maatregelen, getuige de massale ontduiking van het reglement.
In 1844 werden door de Gemeenteraad maatregelen genomen om de verdere verspreiding van de beruchte longziekte (t.b.c.) tegen te gaan.

Het bestuur van de Fokvereniging in 1967. Achter: G.J. Leferink, A.J. Oosterkamp, B.J. Oonk en M. Kippers. Zittend: J.H. Krebbers, A.J. Klumpers, J. Zwiers, G.J. Kottelenberg en H.J. Schreurs.

Pas vanaf 1850, toen er, na de verdeling van de markegronden, meer cultuurgrond in gebruik werd genomen en de vraag naar vlees en zuivel sterk toenam, kregen ook de boeren zelf oog voor de verbetering van de veestapel. De bijna onbeperkte exportmogelijkheden naar Engeland betekenden dat men alle boter en kaas tegen goede prijzen kon afzetten. Ook de uitvoer van levend vee nam een grote vlucht.
De rundveestapel bestond destijds nog uit een bonte baaierd wat betreft kleur, tekening en voorkomen. Men kende valen, muisvalen, beisbonten, zilvergrijzen, blauwen en blauwbonten, naast een veelheid aan verschillend getekende zwart- en roodbonte typen. Dat was de reden dat men tegen het eind van de 19^{e} eeuw pogingen in het werk stelde om een Rundveestamboek op te richten.
Niet alleen het gericht fokken, maar ook het toenemend gebruik van krachtvoer, mogelijk geworden door de verbetering van de hooilanden in het broek, droeg positief bij aan de kwaliteit van de veestapel.
Vanaf 1900 stimuleerde de centrale overheid de veeverbetering door het aanstellen van zuivelconsulenten. Deze consulenten gingen zich op locaal niveau bezig houden met de verdere ontwikkeling van de kwaliteit van de veehouderij. Daarbij valt te denken aan stalverbetering (van potstal naar grupstal) en de zindelijkheid van stal en dieren.

Cruciaal voor de snelle ontwikkeling van de veehouderij was in diezelfde tijd de opkomst van de coöperatieve zuivelfabrieken. Vooral in Markelo heeft de zuivelfabriek een beslissende rol gespeeld in

de ontwikkeling van de veeverbetering. Melkcontroles, stierhouderijen, KI, dierziektebestrijding, fokvereniging, fokveedagen en de kalveropfokclub werden alle mogelijk gemaakt door de zuivelfabriek.

Melkcontroles:

Al in 1924 werden door een aantal veehouders melkmonsters genomen die in het laboratorium van de zuivelfabriek werden onderzocht op het vetgehalte. Dit gebeurde eens in de twee weken. Vanaf 1958 werden die monsters ook onderzocht op het eiwitgehalte, vanwege het belang van het eiwit voor de kaasbereiding die toen in Markelo van de grond kwam. Met ingang van 1980 werd ook het celgetal van de melk bepaald. Het celgetal geeft een beeld van de uiergezondheid van de koe. Bij een hoog celgetal van de geleverde melk krijgt de veehouder een korting op de melkprijs. Vandaar ook dat de boeren veel waarde hechten aan die celbepaling per koe, zodat ze de “cellenkoeien” kunnen uitselecteren.
Decennialang werd de melkgift per koe, door een monsternemer die elke dag bij een andere veehouder z’n opwachting maakte, met behulp van een unster gemeten. Bij de komst van de melkleidinginstallaties werden de monsters genomen met behulp van milcoscopen of truetesters, waarmee een evenredig deel van de melkgift werd afgetapt. Met de komst van de ligboxenstallen werd de hoeveelheid meestal bepaald met behulp van meetglazen. Tegenwoordig maken veel veehouders gebruik van electronische melkmeting, al dan niet gecombineerd met koeherkenning. Op bedrijven met een robotmelksysteem worden de monsterflesjes automatisch gevuld, zonder tussenkomst van een monsternemer.
De gemiddelde melkproduktie per koe onderging in de loop der jaren een enorme stijging, zoals blijkt uit onderstaand staatje.

Overzicht van de gemiddelde produktie per koe in Markelo.

Jaar	Aant. koeien per bedrijf	kg. Melk	% vet	kg. Vet	% eiwit
1930	5	4116	3,33	137	
1955	7	4415	3,54	156	
1980	32	5679	3,91	222	3,37
2004	57	7832	4,54	356	3,55

De melk werd door de monsternemer met een unster gewogen.

Globaal gesproken produceert de huidige gemiddelde Markelose koe jaarlijks 8000 kg. melk. De grootste bedrijven in Markelo hebben inmiddels meer dan 125 melkkoeien, waarmee een dergelijk bedrijf jaarlijks garant staat voor meer dan 1 miljoen kg. melk.

Stierhouderijen en Kunstmatige Inseminatie

In de jaren 1925-1930 werden in Markelo de eerste stierhouderijen opgericht. Een aantal buurtbewoners kocht samen een wat duurdere stier, met het doel om de kwaliteit van de eigen veestapel te verbeteren. Deze stierhouderijen werden gesubsidieerd door de zuivelfabriek zodat de dekgelden laag konden blijven. De toenmalige veearts Voorderman had een adviserende taak bij deze stierhouderijen. Er waren stierhouderijen in de Achterhoek, Beusbergen, Stokkum en Herike, en in Elsen zelfs twee. Stierhouderij “De Eendracht” in Elsen, beschikte jarenlang over de fameuze stier Prins, die zeer goede dochters fokte.

Als er een nieuwe stier aangekocht moest worden fietste er een afvaardiging naar de IJsselstreek of naar de Gelderse Achterhoek om daar een stier te selecteren en aan te kopen. Omdat er nauwelijks nog auto's waren en het openbaar vervoer zeer beperkt, koos men voor de tandem om de aankoop nog binnen één dag te kunnen afronden.
In de jaren veertig kwamen er steeds meer dekinfecties voor en daardoor onvruchtbare koeien. Daarom werden in de periode 1947-1950 de eerste KI-verenigingen opgericht. Zo ook de KI-vereniging Zuid-west Overijssel in Holten die in 1952 werd opgericht door de plaatselijke zuivelfabrieken van Bathmen, Holten en Markelo.
Naast het terugdringen van de vruchtbaarheidsziekten bood de KI enorme foktechnische mogelijkheden, doordat een goede stier veel meer koeien drachtig kon maken dan bij natuurlijke dekking. In de moderne tijd is het mogelijk dat een topstier per jaar meer dan 100 000 koeien drachtig maakt. Door veel veehouders wordt tegenwoordig gebruikt gemaakt van het stieradviesprogramma (SAP). Dit computerprogramma kan helpen bij een succesvolle partnerkeuze voor de koeien en waakt voor te nauwe inteelt of verdere uitbreiding van erfelijke gebreken.

Dierziektenbestrijding

Veeziektes zijn van alle tijden. Wie herinnert zich niet de massale "preventieve ruimingen" in Nederland en heel Europa tijdens de laatste grote uitbraak van mond- en klauwzeer in 2001. In de beginjaren van de 20ste eeuw kwam nog geregeld de ziekte miltvuur voor. De besmette dieren moesten worden gedood, verbrand en de geraamtes werden begraven op plekken waar later niet weer mocht worden gegraven, en daarom tot bosgrond werd gemaakt. Nog dramatischer waren de jarenlange epidemieen van veepest gedurende de 18e eeuw. Die werden bestreden door streekgrenzen te bewaken zodat er geen ziek vee uit andere gewesten kon binnenkomen. Met deze grensbewaking werden militairen belast, die ingekwartierd werden bij de boeren die in het grensgebied woonden. Zo had in 1716 de boer op Groot Nijland aan de Langstraat gedurende 72 dagen inkwartiering van 5 soldaten die erop moesten toezien dat er geen vee vanaf Holten en Laren het Markelose gebied zou binnenkomen. De kosten hiervan, die hij had berekend en gedeclareerd op 108 gulden, werden maar niet vergoed zodat Nijland in 1717 een brief op poten schreef naar de Staten van Overijssel.

In de jaren dertig van de vorige eeuw kwam naast mond- en klauwzeer ook abortus bang veelvuldig voor. Als er onder het vee tuberculose uitbrak, was dat ook voor de gezinsleden op de boerderij niet zonder gevaar vanwege besmettingsgevaar.

In 1978 werd door de fokvereniging het 40 000 ste kalf ingeschreven. Links schetser A.J. Sligman, rechts voorzitter G.J. Veltkamp. In het midden de fam. G. Rohaan wier kalf de gelukkige was.

Het was in die tijd, omstreeks 1935, dat de Markelose zuivelfabriek begon met de georganiseerde dierziektenbestrijding. Door de uitvoering van bestrijdingsprogramma's was de veestapel als snel tbc-vrij, terwijl ook de ziekte abortus bang met succes werd bestreden. Tegen de mond- en klauwzeer werd jaarlijks het vee ingeënt, tot dit vanaf 1990 vanwege Europese regelgeving niet meer was toegestaan.
Tegenwoordig gaat de Gezondheidsdienst voor Dieren de strijd aan met ziekten als melkerskoorts, koeiengriep, besmettelijke diarree en para-tbc.
Elk veehouderijbedrijf heeft nu een eigen gezondheidsstatus. Door het uitbreken van een ziekte of door de aanvoer van vee afkomstig van een bedrijf met een lagere status kan men de eigen status verliezen. Iedere weldenkende veehouder zal dit proberen te voorkomen.

In 1991 is het Identificatie en Registratiesysteem in gebruik genomen. Elk rund heeft een 9-cijferig oornummer waarmee op elk moment de verblijfplaats van het dier getraceerd kan worden.

Fokverenigingen

Naast het verzamelen en registreren van de melk- en vetproduktie ontstond ook steeds meer behoefte om de afstammingsgegevens van runderen vast te leggen. Zo zag de Fokvereniging “Markelo” (roodbont vee) het levenslicht in 1942, in 1953 opgevolgd door de oprichting van de Fokvereniging “Ons Belang” voor zwarbont vee. Van alle vrouwelijke en een beperkt aantal mannelijke dieren geboren uit een geregistreerde dekking werd toen een schetstekening gemaakt en de afstamming vastgelegd. Verantwoordelijk voor een betrouwbare registratie van produktie- en afstammingsgegevens was de controleur-stamboekhouder. Deze functie werd in Markelo bekleed door achtereenvolgens de heren A.J. Oosterkamp, G.J. Leferink en A.J. Sligman.
Op 30 december 1976 ging vehoudend Markelo de krachten bundelen: de beide fokverenigingen en de afdeling Dierziektenbestrijding van de Zuivelfabriek gingen samen verder als de Vereniging voor Veehouderijbelangen Markelo. Tien jaar later werd deze nog jonge vereniging alweer opgeheven om op te gaan in het Overijssels Rundveesyndicaat (ORS). Ook de KI-verenigingen traden toe tot het ORS. In 1989 werd deze provinciale organisatie weer opgeheven en opgenomen in de landelijke organisatie Delta, die alle veeverbeteringsactiviteiten onder haar hoede kreeg. Enkele jaren geleden fuseerde Delta met de Vlaamse Rundveevebetering.
Vele veehouders hebben ondertussen de indruk dat een dergelijke kolossale organisatie veel te groot wordt, zodat ondanks al die fusies er op sommige plekken in het land kleine, zelfstandige, maar bloeiende melkcontroleverenigingen functioneren.
Ook onstaan de laatste tijd weer kleinschalige KI-bedrijven met een beperkt aantal personeelsleden, waaronder het KI-bedrijf Freyr, gevestigd aan de Larenseweg in Markelo.

Fokveedagen

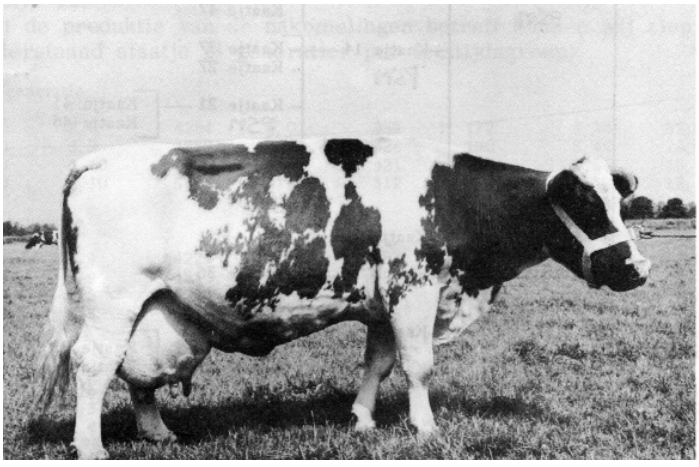

Nationaal kampioene in 1959, Kaatje 5 van J.H. Worsink.

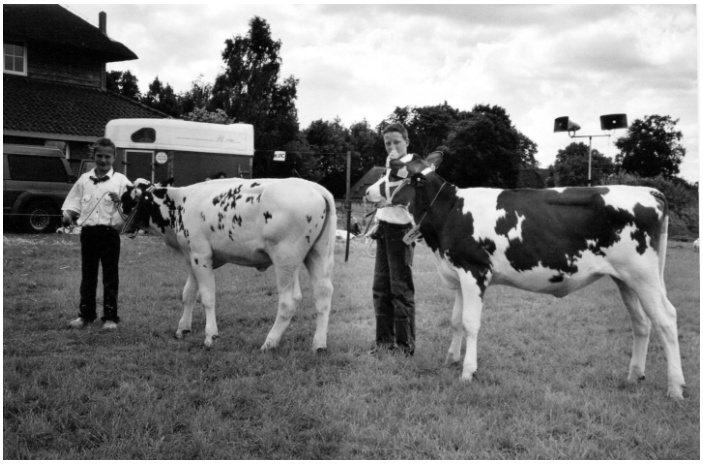

Twee aspirant-boeren die hun zelf opgefokte kalveren showen.

Donderdag 29 september 1927 gaat de geschiedenis in als de eerste Markelose fokveedag. De organisatie was in handen van de BOO (Bond Oudleerlingen) afdeling Markelo. Doel was het stimuleren van de fokkerij en het bevorderen van de handel in fokvee. Als sponsors traden op de Boerenleenbank, de Zuivelfabriek en de Landbouwvereniging.
Decennialang werd de fokveedag gehouden op het sportveld bij café De Haverkamp. In de jaren zestig kreeg het bestuur van Sportclub Markelo steeds meer moeite met deze jaarlijkse invasie van koeien op het voetbalveld. Daarom werd besloten uit te wijken naar een terrein nabij Herberg De Pot, een prachtige accommodatie waar de keuringen nog steeds plaatsvinden. Maar de “Dorpsdag met fokveedag en braderie” (een jaarlijkse hoogtijdag) was vanaf toen verleden tijd.
Het aantal aangevoerde dieren op de fokveedag bedroeg op het hoogtepunt in de jaren zeventig ongeveer 380 dieren, maar is in de jaren daarna sterk verminderd. De laatste jaren is het aantal

inzendingen stabiel op een 150-tal dieren.
Markelo heeft door de jaren heen altijd een goede naam gehad wat betreft de kwaliteit van het vee. Zowel regionaal als landelijk werden vaak mooie prijzen behaald door Markelose inzenders. Zo werd in 1959 de stier Maria 8's Kasimir Nederlands kampioen bij de roodbonte stieren; hij was gefokt door W. van der Veen. Op dezelfde dag werd de 13-jarige Kaatje 5, een dochter van Prins, van J.H. Worsink (De Worse) eveneens gekozen tot nationaal kampioene. Kaatje 5 diende jarenlang als voorbeeldkoe van het MRIJ-vee in het landbouwonderwijs. Ook in 1979 had Markelo nog een nationaal kampioene: Clara 59 van de maatschap Krabbenbos-Hoevink (De Pruusse) werd uitgeroepen tot beste roodbonte koe van Nederland.

Kalveropfokclub

In 1953 werd door leden van de BOO de Kalver-Opfok-Club (KOC) opgericht. Het doel was om jongens en meisjes vertrouwd te maken met de omgang en de verzorging van het rundvee.
De deelnemers worden in de opfokperiode van het kalf enkele keren bezocht voor een stalkeuring om te kijken of de verzorging goed is, ook moet een boekje worden bijgehouden met de afstamming van het kalf en gegevend over het verstrekte voer.
Op de eindkeuring, die gelijktijdig met de fokveedag wordt gehouden, worden de jongeren beoordeeld op het voorbrengen en het toilet van het dier. Vele Markelose aspirantboeren en –boerinnen zijn bij de Provinciale keuringen in de prijzen gevallen.